

Saldonar.

Cal Flynn: «A tot arreu on he estat, llocs doblegats i trencats, desposseïts i desolats, contaminats i enverinats, pertot he trobat una nova vida que brolla de les restes de l'anterior». Després de visitar dotze autèntiques **ILLES DE L'ABANDONAMENT**, la periodista escocesa descriu la vida als paisatges posthumans i en fa una lectura atenta i sagaç per intuir quin serà el nostre futur. Un avís del col·lapse, un cop de realitat, un cant a l'esperança.

TRADUCCIÓ D'OCTAVI GIL PUJOL
PREMI SUNDAY TIMES A LA MILLOR ESCRITORA DE L'ANY

Saldonar.

Cal Flyn

**ILLES DE
L'ABANDONAMENT**

TRADUCCIÓ D'OCTAVI GIL PUJOL
PREMI *SUNDAY TIMES* A LA MILLOR ESCRIPTORA DE L'ANY

Títol original:
Islands of Abandonment

Primera edició:
octubre del 2023

© **del text:**

Cal Flynn, 2021

© **de la traducció:**

Octavi Gil Pujol, 2023

© **de la fotografia de la coberta:**

Greg Fitzgerald, 2023

© **de la fotografia de l'autora:**

Nancy MacDonald, 2023

© **d'aquesta edició:**

Edicions Saldonar, 2023

Direcció editorial:

Alba Sabaté Gauxachs

Edició i producció:

Francesc Gil-Lluch

Disseny:

Judit Hecri i Octavi Gil Pujol

Coberta i maquetació:

Octavi Gil Pujol

Distribució:

UDL

Publicat per **Edicions Saldonar**

Alfàmbra, 16, 5è 2a

08034 Barcelona

edicions@saldonar.com

www.saldonar.com

@saldonar

Thema: DN, DNP, RN

ISBN: 978-84-19571-17-5

Dipòsit legal: B 15401-2023

Saldonar forma part de:

Amb el suport de:

Els titulars del *copyright* tenen els drets reservats.

Aquest llibre s'ha imprès amb paper procedent de boscos gestionats de manera sostenible, un òfset cru de 80 grams, i s'ha compaginat amb la tipografia Tiempos en cos 9.

TAULA

INVOCACIÓ	11
-----------	----

Les illes del Forth, Escòcia

PRIMERA PART

IN ABSENTIA

1. LA TERRA GASTADA	23
---------------------	----

Les Cinc Germanes, West Lothian, Escòcia

2. LA TERRA DE NINGÚ	47
----------------------	----

La zona coixí, Xipre

3. CAMPS VELLS	69
----------------	----

Harju, Estònia

4. L'HIVERN NUCLEAR	91
---------------------	----

Txernòbil, Ucraïna

SEGONA PART

ELS QUE ES QUEDEN

5. EL DETERIORAMENT URBÀ	113
--------------------------	-----

Detroit, Michigan, Estats Units

6. DIES D'ANARQUIA	137
--------------------	-----

Paterson, Nova Jersey, Estats Units

TERCERA PART
L'OMBRA ALLARGADA

7. SELECCIÓ ANTINATURAL	155
Arthur Kill, Staten Island, Estats Units	
8. UN BOSCO PROHIBIT	177
Zone rouge, Verdun, França	
9. INVASIÓ EXÒTICA	199
Amani, Tanzània	
10. D'EXCURSIÓ A ROSE COTTAGE	225
Swona, Escòcia	

QUARTA PART
EL FINAL DEL CAMÍ

11. REVELACIÓ	259
Plymouth, Montserrat	
12. LA INUNDACIÓ I EL DESERT	283
Llac Salton, Califòrnia, Estats Units	
NOTES	319
AGRAÏMENTS	339

*Per al Rich,
que em fa tan i tan feliç.*

INVOCACIÓ

LES ILLES DEL FORTH, ESCÒCIA

Hi fa fred, als túnels, però no tant com a fora. I és fosc, molt fosc. L'aire gairebé és quiet, però no del tot; hi ha un rastre de moviment que frega les fulles apilades on la paret es troba amb el terra.

Potser és per això que tinc la inquietant sensació que no estic del tot sola.

Per arribar al santuari interior, he de passar per damunt dels cossos de gavines i conills que han quedat atrapats aquí, al passatge exterior, o que s'hi han arrossegat per venir a morir. Ho faig amb cura, apartant-ne la vista tant com puc. Al cap d'una mica, crispada per la resplendor de la llanterna contra la pedra, l'apago i deixo que els ulls se m'acostumin a la foscor. Per la porta metàl·lica i pesant que penja entreoberta hi entra tot just prou llum per permetre'm moure'm per unes amples escales de pedra i endinsar-me en les entranyes de l'antic fort.

Les parets, enguixades de blanc fa temps, ara estan recobertes de brutícia, amb clapes d'una densa floridura disseminades aquí i allà. Aviat, però, serà massa fosc per distingir-les. Per més que m'esforço per tranquil·litzar-me, noto que se m'accelera el pols. A cada racó on s'amaga el desconegut, tenebrós i inhòspit, he d'obligar-me a avançar. Respiro fondo, toco la paret amb els dits, em moc a les palpentes. Ensumo pedra humida, terra, putrefacció: l'olor de la cripta. Quan no em queda cap altra alternativa, torno a encendre la llanterna.

I és veritat. No estic sola. No del tot, almenys. Al llarg de les aspres parets, la meva aurèola de llum capta primer un cos fosc, i després

un altre. En trobo tres, recargolats els uns sobre els altres a prop de terra, amb les ales premudes com unes mans unides en pregària. M'he d'ajupir de quatre grapes sobre la brutícia per mirar-los, per veure'n els detalls, la intricada ornamentació de la part exterior de les ales, unes greques de banús i marta al llarg de les quals resplendeixen tènueament uns fils de coure. Papallones, encara letàrgiques. Aviat es despertaran.

Soc a Inchkeith, una illa al fiord del riu Forth, sis quilòmetres enllà de la costa d'Edimburg. Inchkeith ha estat moltes coses al llarg del temps: el lloc remot d'una antiga «escola de profetes» cristiana; més endavant, una illa de quarantena per als afectats de sífilis, desterrats aquí fins que Déu s'ocupés de la seva salut, i després, un hospital per a la pesta i fins i tot una presó insular, amb aigua en comptes de murs.

Tan aïllada que estava i tot i així sempre era a la vista des de la capital escocesa, com un miratge rocós a l'horitzó que, segons diuen, captivava la imaginació del rei Jaume IV d'Escòcia, que va trobar en Inchkeith el lloc ideal per a un vil experiment de privació del llenguatge. El rei, un polímata inquiet, estava molt compromès amb les inquietuds de la ciència renaixentista i practicava tant flebotomies com l'extracció de dents. Jaume va invertir veritables fortunes en la recerca alquímica i del vol humà, i, segons un cronista del segle XVI, per transportar a Inchkeith dos nounats a càrrec d'una mainadera sorda amb l'esperança que els nens, apartats de la influència corruptora de la societat, cresquessin parlant la primigènia «llengua de Déu».

Conegut com l'*experiment prohibit* per la crueltat d'infligir a un infant un aïllament i un perjudici social tan extremats i irreversibles, els seus resultats no van ser concloents. «Alguns asseguren que parlaven un hebreu impol·lut», relata el cronista, sagaç, «però personalment ho ignoro». D'altres evocaven un «barboteig salvatge». Suposo que depèn de quina mena de Déu busqués cadascú.

Amb el temps, Inchkeith es va convertir en una fortalesa insular, esporàdicament en mans dels anglesos en temps de guerra i, posteriorment, després d'un autèntic bany de sang, dels francesos. Durant la Segona Guerra Mundial aquesta illa de gairebé un quilòmetre de

longitud va acollir més d'un miler de soldats que vigilaven l'entrada del fiord dia i nit des d'uns emplaçaments de canons a la costa. Després de l'armistici, Inchkeith, massa menuda i malmesa i difícil d'accedir per molestar-s'hi en temps de pau, va ser abandonada per enèsima vegada.

No obstant això, a mesura que l'illa ha caigut en l'obscuritat, ha guanyat importància mediambiental. Abans dels anys quaranta, només es coneixia un sol ocell marí que hi niés: l'èider. Al llarg de les dècades posteriors, però, s'ha convertit en la zona de reproducció d'una dotzena d'espècies més, i d'una infinitat més que hi van de visita. A principis d'estiu, els penya-segats estaran plens de vida, recoberts d'excrements, poblats cornisa rere cornisa per nius embullats amb algues podrides o per ous clapats dipositats directament sobre la pedra, i cada espècie ocuparà el seu lloc en els estrats de la vida: els corbs marins descansen sobre les roques esquitxades; els somorgollaires, elegants i monocroms, es posen als trams inferiors dels cingles; els gavots lil·liputencs, amb els seus becs aquilins, al nivell següent; les gavinetes, elegants en la seva escala de grisos, s'instal·len a l'àtic, i tots plegats s'escarcanyen en una protesta constant i planyent contra els seus veïns.

Més amunt, en el que havia estat la pastura dels faroners, els rabassuts frarets, amb els becs ratllats de colors, s'estableixen a les llogueres. Els cargolets hivernals, les orenetes i els coloms de roca han pres els antics edificis militars, que s'enfonsen i s'esberlen com fruites podrides. Dins de les construccions sense sostre creixen matolls de saüc, fent pinya com si volguessin conservar l'escalfor davant dels embats del vent que arriba des del mar del Nord.

A mesura que els dies s'escurcen, les foques grises s'enfilen per les rampes de formigó, relliscoses per culpa de les algues marines, per aprofitar els febles rajos del sol. Milers de foques troben en aquest illot enmig d'un canal de navegació la pau necessària per criar. Els seus petits, amb uns ulls de cadellts, passen l'hivern ajaguts sobre l'herba frondosa, transitant camins i inspeccionant les ruïnes. Si no fa a la mateixa època, les papallones i les arnes que voleien sobre l'illa com una fumerada començaran a entaforar-se pels túnels foscos que perforen els pendents per hibernar: els paons de dia i els seus lluentons blaus, les arnes en forma d'escut o de petites closques de tortuga amb les vores rivetades, com les que tinc davant. Una mou una pota. Les deixo estar.

Noto un corrent d'aire, un cert moviment que em crida escales amunt. A dalt de tot, albiro una espurna de llum del dia. El lleu regust alcalí del guano en l'aire. Topo amb una porta mig ajuntada pel rovell, però no impossible d'obrir, i tot d'una em trobo a l'exterior, tota sola a la proa de l'illa, com el mascaró d'un vaixell, esguardant el mar des del que havia estat el cràter circular de la torreta d'un canó, l'última línia de defensa d'una guerra conclosa ja fa molt de temps.

El vent xiula veloç a través de l'espai buit, corrents d'aire poderosos que em xuclen l'alè dels pulmons. I els ocells. Els ocells s'alcen com una sola massa en moviment. Bagolen, s'esgargamellen, furiosos de veure'm aquí, avui, en aquesta illa de l'abandonament.

En aquest llibre viatjarem a alguns dels punts més esborronadors i desolats del planeta. Una terra de ningú entre barreres de filferro espinós amb avions de passatgers rovellats sobre la pista d'enlairament després de quatre dècades d'oblit. Una clariana enmig d'un bosc tan emmetzinat amb arsènic que no hi poden créixer els arbres. Una zona d'exclusió devastada al voltant de la ruïna ardent d'un reactor nuclear. Un mar minvant a la costa desèrtica del qual s'ha format una platja amb els esquelets dels peixos que un dia van nedar a les seves aigües.

El que connecta aquests llocs tan dispersos és el seu abandonament, ja sigui a causa de la guerra o del desastre, de les malalties o del declivi econòmic. Cadascuna d'aquestes localitzacions ha estat deixada de la mà de Déu durant anys o dècades. Amb el temps, la natura ha pogut posar fil a l'agulla sense restriccions, i ara ens proporciona una visió inestimable sobre la saviesa del medi ambient sotmès al canvi constant.

Si això és un llibre de natura, no es tracta d'una rapsòdia sobre l'atractiu dels entorns verges. Aquest llibre neix, fins a cert punt, de la necessitat. Cada vegada hi ha menys llocs al món, si és que en queden, que es pugui afirmar que són veritablement pristins, immaculats. Estudis recents han trobat microplàstics i productes químics perillosos de producció humana fins i tot al gel antàrtic i en sediments de les profunditats marines. Prospeccions aèries de la conca amazònica han revelat excavacions envoltades de boscos que formen els últims romanents de civilitzacions senceres desaparegudes temps enrere. El canvi climàtic provocat per l'ésser humà amenaça de transformar tots els ecosistemes i els paisatges del planeta, i els materials artificials de llarga duració han deixat la nostra empremta indeleblement marcada al registre geològic.

És innegable que alguns llocs han patit, relativament parlant, un impacte molt menor que d'altres. El que em crida l'atenció, però, no és la resplendor crepuscular de la natura pristina que s'extingeix sobre l'horitzó, sinó l'estreta franja de cel brillant que pot indicar l'alba d'una nova condició salvatge al mateix temps que, arreu del món, més i més terres cauen en l'abandonament.

En part, aquest llibre és una reflexió sobre una demografia canviant, en ple declivi de les taxes de natalitat a tot el món desenvolupat mentre la població rural emigra cap a les ciutats. Les taxes de naixement a gairebé la meitat dels països del món s'han enfonsat fins a la meitat de l'índex de reemplaçament. Al Japó, on es preveu un declivi poblacional dels 127 milions actuals a 100 o menys el 2049, un de cada vuit habitatges ja està abandonat avui, i la previsió és que això s'incrementi fins a un terç del parc d'habitatges total el 2033. Els japonesos els anomenen *akiya*, cases fantasma.

En part, també és degut als patrons canviants de l'agricultura. L'agricultura intensiva, malgrat els seus nombrosos inconvenients mediambientals, és més eficient, ja que fa servir menys terreny per produir més. S'està permetent que unes extensions immenses de terres de conreu *marginals* tornin al seu estat salvatge, sobretot a Europa, l'Àsia i Nord-amèrica. La «recuperació de la vegetació secundària» —és a dir, antigues terres de conreu i de silvicultura— avui afecta 2.900 milions d'hectàrees, és a dir, més del doble de la superfície dedicada actualment a l'agricultura. I podria arribar als 5.200 milions d'hectàrees a finals de segle.

Ens trobem enmig d'un colossal experiment autodirigit de retorn a la vida salvatge. Perquè l'abandonament és el retorn a la vida salvatge, en un sentit molt literal. Els humans retrocedim i la natura reclama el que havia estat seu. Això s'ha produït —i continua produint-se— a gran escala mentre ningú n'estava pendent. I es tracta, segons el meu punt de vista, d'una perspectiva emocionantíssima. «L'enorme i creixent extensió d'ecosistemes en recuperació arreu del món», van escriure els autors d'un estudi recent, «ofereix una oportunitat sense precedents per a la restauració ecològica per ajudar a mitigar una sisena extinció en massa».

Mentre escrivia aquest llibre, hem caigut de quatre grapes en una pandèmia global. En aquest període, a la xarxa han proliferat diversos testimonis de la fauna i flora fent incursions en carrers desèrtics arreu del planeta mentre els seus habitants estaven con-

finats a casa. Ramats de cabres salvatges deambulaven pels carrers de Llandudno, a Gal·les; cérvols sika pastaven a les mitjanes de les carreteres i caminaven per les andanes del metro a Nara, al Japó; els pumes poblaven els carrerons de Santiago de Xile; els cangurs saltironejaven per un districte comercial desèrtic al centre d'Adelaida, a Austràlia.

I, per més impactants que fossin aquests documents, moltes de les fotografies més reeixides mostraven poblacions animals que ja vivien a la perifèria dels assentaments humans en qüestió —els cérvols de Nara, per exemple, sovint mengen de la mà dels turistes, i probablement recorrien els carrers buscant algun donatiu—. No són, per tant, exemples de la curació de la natura, sinó que es tracta més aviat de la natura que recobra la confiança per deixar-se veure. El que sí que ens van recordar, però, és fins a quin punt la nostra pròpia esfera d'influència s'encavalca i s'entrecrua amb el món no humà, i, en conseqüència, amb quina rapidesa és capaç la vida salvatge de colonitzar els espais si realment s'abandonen de veritat.

Als propers capítols ofereixo les històries de dotze punts d'arreu del món, cadascun dels quals representa un aspecte diferent del procés d'abandonament i de la recuperació per part de la natura. Aquests llocs, molt diferents entre ells pel que fa al clima, la cultura i la història, ofereixen un cert regust de malenconia i esperança; ens mostren que qualsevol entorn, per més devastat que estigui, pot arribar a recuperar-se a la seva manera, però també que l'impacte de l'ésser humà pot imprimir-hi una ombra que persisteixi durant anys i anys, dècades, segles, després que hagin caigut en desús.

Alguns d'aquests llocs són illes, literalment; d'altres tan sols ho semblen: enclavaments salvatges en un mar d'asfalt i de maó o esplanades agrícoles dedicades a la monocultura. Les vastes piles de residus de West Lothian, a Escòcia, que coneixerem al primer capítol, van ser descrites per l'ecòloga Barbra Harvie com un «refugi insular» per a la vida, i és aquest esperit el que impregna la resta del llibre.

A la primera part, visitarem quatre ubicacions emblemàtiques de com l'absència de l'ésser humà permet que la fauna es restableixi, i, en alguns casos, molt més de pressa del que podríem esperar. Analitzarem els processos bàsics de successió ecològica, reflexionarem sobre l'immens potencial del segrest de carboni dels terrenys abandonats i ponderarem com les crisis humanes, com ara les guerres o els desastres nuclears, han produït zones d'exclusió que serveixen a tots els efectes com a reserves naturals que evidencien que l'absència de les persones, sorprenentment, aporta més beneficis a un ecosistema que els perjudicis que ocasionen la contaminació o els camps de mines.

La terra abandonada, per definició, anteriorment havia pertangut a algú. I jo m'esperava que el paper de les persones en aquestes històries seria exclusivament negatiu, però com més viatjava i investigava, més m'adonava que en realitat queden molt pocs llocs genuïnament lliures de la presència humana, ja siguin romanents d'una època anterior que es resisteixen a marxar o ocupants il·legítims que hi han acudit després del moment de l'abandonament, buscant un refugi

fora dels límits de la societat o simplement un lloc on assentar-se. He arribat a la conclusió que aquest fet constitueix una peça clau d'aquesta història: les forces socials i econòmiques que impulsen l'abandonament, i les forces psicològiques que actuen sobre els que es queden, resistint la retirada dels altres o precisament apareixent en la seva absència.

Prescindir d'aquest aspecte seria, com va dir Henry James sobre la seva pròpia recerca de la ruïna, un «passatemps pervers». Els habitants dels llocs abandonats massivament, especialment els de la ciutat de Detroit, han acabat fent gala de la seva situació de manera estètica —la presentació dels seus resultats fotogràfics sense context social— com una forma d'escopofília, inclús com una «pornografia de la ruïna». L'aspecte humà, doncs, esdevé el focus d'atenció de la segona part del llibre.

El neurocientífic David Eagleman va suggerir una vegada que les persones experimentem tres morts: la primera, el moment en què el cos deixa de funcionar; la segona, l'enterrament, i la tercera, «l'instant, en algun moment del futur, en què algú pronuncia el nostre nom per última vegada». La tercera part del llibre és l'examen d'una idea similar: l'allargada ombra que, com a espècie, deixem sobre la terra és una mena de vida nova després de la mort. En aquest apartat, visito ubicacions en què el nostre llegat perdura molt de temps després de la nostra marxa, llocs que deixen palès que les coses no són tan senzilles com dir que «toquem el dos i la natura tornarà». Ens hem gravat a l'ADN d'aquest planeta, hem infós la història humana a la mateixa Terra. Tot entorn carrega el palimpsest del seu passat. Tot bosc és un registre fet de fulles i microbis que cataloguen la seva «memòria ecològica». I nosaltres, si volem, podem aprendre a llegir-la, a observar en el món que ens envolta la història de com va arribar a ser. A Anglaterra, per exemple, es poden veure els fantasmes de boscos antics que ja no existeixen si es busquen espècies que gaudeixen de l'ombra —com ara el jacint dels boscos, l'escorodònia, el lligabosc o l'herba arran de terra—, la flora de les clarianes clapejades ara abandonada

en jardins i en vorals de la calçada, espècies delatores que assenyalen al passat. Aquesta memòria, com passa amb la nostra, afecta la manera com un ecosistema es comporta en el present.

Tot plegat ens condueix a la quarta part del treball, que mostra estudis sobre dues ubicacions abandonades que a mi em sembla —i potser també al lector— que transcendeixen el seu present i ens ofereixen una visió d'un futur en què el canvi climàtic i altres herències humanes crearan un món molt diferent.

He passat dos anys viatjant a llocs on el pitjor ja ha passat: paisatges devastats per la guerra, els accidents nuclears, les catàstrofes naturals, la desertificació, la intoxicació, la irradiació, el col·lapse econòmic. Aquest llibre hauria de ser tètric, una lletania dels pitjors indrets de la Terra. En canvi, però, és una història de redempció, de com els llocs més contaminats de la Terra —ofegats per vessaments de petroli, dinamitats per bombes, contaminats per pluges radioactives— poden rehabilitar-se per mitjà de processos ecològics. Com les plantes ruderals més resistents poden trobar una esclatxa per colonitzar el formigó i la runa com si fossin dunes de sorra; com les paletes de la successió ecològica canvien mentre la molsa es converteix en herba daurada, en resplendents pinzellades de rosella i de tramús, en arbustos llenyosos, en cobertes forestals. Com, quan un entorn ha estat alterat fins a quedar irreconeixible i qualsevol rastre d'esperança sembla perdut, encara pot conservar la capacitat per a una altra mena de vida.

CONTRASTOS

978-84-19571-17-6

